

Minnen ifrån min hemby Lingarö

Som en av de äldre infödda Lingaröborna vill jag härmed delge något av denna bys historia i den mån min erfarenhet och mitt minne, av naturliga skäl, sig därtill sträcker. Upprinnelsen i byns historia kan, av tillgängliga skrifter och handlingar spåras till slutet av 1300-talet, då en man vid namn Östen genom köp och byte kom att bosätta sig här. Efter denne man härstammade, efter vad som kan följas i den utredning gjord av revisor Otto Bergström på 1920-talet över den välkända Blankska-Lehmanska släkten, den framlidne Edvin Sandin som den siste kvarvarande ättlingen i Lingarö.

Den mest kända inom denna vitt utgrenade släkt var nog majoren i svenska armén adelsmannen Johan Johansson Blank. Efter många års krigstjänst i Tyskland, bl.a. under fältmarskalk Johan Banérs fanor, slog sig den bälde krigaren ned på fäderneshemmanet Lingarö nr. 3. Delvis förlamad och plågad av gamla blesstyrer och ekonomiska bekymmer avled han här år 1679, alltså för jämnt 300 år sedan. Detta var ett litet axplock av vad som kan utläsas ur ovan nämnda dokument och i övrigt en mängd andra gamla handlingar förvarade i gården Kroppe, vilka handlingar av ägaren Rolf Johansson välvilligt ställts till hembygdsföreningens förfogande för kopiering och införlivande i dess arkiv. Men det som jag främst vill dokumentera i dessa mina anteckningar är minnen och händelser som jag själv minns och upplevt eller sådant mina föräldrar och andra äldre bybor för mig berättat.

Byns folkmängd var under min barndom och uppväxttid betydligt större än den är i dag. Det kan nämnas att omkring 1920 fanns här 132 personer fördelade på 25 hushåll. Motsvarande förhållande är i dag 45 personer och 17 hushåll, då är även ett flertal tidvis boende sommarstugeägare medräknade. I dag, om man bortser ifrån den enda gården som driver jordbruket som huvudnäring med mjölkproduktion, kan Lingarö by snarare betraktas som en fritidsbebyggelse med sina mer eller mindre avfolkade gårdar och ett stort antal sommarstugor, samt spår och lämningar efter bortsanerade stora bondgårdar mitt i byn.

Min far berättade för mig många gånger hur byns gårdar i gångna tider lågo samlade uppe på höjden vid västra änden av Bastsjön, omkring den gård som idag benämnes Fäbacken. Här stod

en gång i tiden också Major Blanks gård, vilket muntliga sängen talar för. Enligt denna skulle här ha förekommit många glada fester och jaktsammankomster under majorens glansdagar. Men efter den Blankska epoken uppdelades den stora egendomen i mindre enheter allt efter det släkten utspred sig. Denna tendens kom i övrigt också att utvecklas i synnerhet i samband med storskiftets genomförande. Kan härvid nämna att vid laga skifte på 1870-talet fanns tolv skattehemman eller i mantal satt jord, bl.a. flera hemmansbildningar på de förutvarande gemensamma utjordarna i Bredänge, Kroppe, Vallaviken och Bäckaränge.

En annan sak som jag vill beröra är förhållandet med vägarna inom byn. Lingarövägen fram till Tolsta gick förr över Skålbo och torpet Hällbacka för att sedan passera de sk Lingarbergen och komma fram söder om gårdarna i Tolsta och vidare över tåkterna till Fiskeby. Den nuvarande vägen byggdes åren 1920-23 och kom att utgöra ett välkomnat tillskott av arbetstillfällen i den då rådande stora arbetslöshetens dagar. Den kom nämligen att byggas i arbetslöshetsnämndens regi. 1950 påbörjades byggnaden av vägen till Vallaviken och Gackerön vid vilken tid Hudiksvalls stad företog rätt stora avverkningar här ute. Ovanför skolhuset efter vägen till Kroppe och Bredänge finnes en stenhälla som årtalet 1824 är innhugget i, ett minne av då denna väg byggdes till de förut nämnda ställena, som vid denna tid var byns gemensamma utjordar. Men en av delägarna motsatte sig denna nybrytning och vägrade delta i arbetet vid påståendet att den gamla var god nog, men fick för detta plikta 100 riksdaler banko.

Eftersom skolhuset kom att nämnas vill jag även anknyta till detta och skolväsendet i övrigt. Sålunda kan nämnas att även i Lingarö ansågs det att behovet av läskunskap, och vad annat som följde med skolans verksamhet, var nödvändigt för barnens utveckling och framgång i livet. Den första tiden innan skolan byggdes omkring 1890 hölls skola i en byggnad tillhörande Nygården, en gård som revs på 1960-talet när kommunen gjorde sina investeringar här i Lingarö. Skolan bedrevs, som var vanligt på den första tiden, i form av sk flyttskola med ambulerande lärarinna. Sålunda hade Silja, Knösta och Lingarö samma lärarinna. En av de första av dessa var Erika Larsdotter som 1871 arbetade 14 veckor i Knösta, 16 i Silja, 16 i Lingarö. Förutom undervisningen skulle hon dessutom sköta städning och eldning. Lönen för detta var 7 riksdaler

per vecka. Denna första skolbyggnad som uppfördes som nämnt omkring 1890 ombyggdes 1910 i dess nuvarande skick i min fader Johannes Johanssons ledning. Sedan skolan nedlades här på 50-talet kom den att tjäna som samlingslokal för kyrklig verksamhet. Den äges numera av församlingen.

Lingarö har inte alltid varit endast en bondby med jordbruk och skog som enda näring utan också fisket svarade för en del av det. Det var t.ex. 6 st timrade sjöbodas med bryggor och gistvallar vid stranden nedom byn, av vilka endast en sjöbod är kvar numera. Fisket bedrevs mest som not- och skötfiske efter en viss överenskommelse fiskrarna emellan beroende på hur bra eller dåliga fiskeplatserna voro. Vid Lingarösundet förekom sedan urminnes tider gemensamt ål- och annat strömfiske, vilket kom att väsentligt försämras efter sänkningen av Drevisfjärden år 1909-10.

En annan epok i byns historia är den som vidtog då ångsågen vid Vallaviken anlades på 1870-talet. Ägare till denna anläggning var dåvarande Hudiksvalls Sågverks Bolag. I samband med detta byggdes även arbetarbaracker och tjänstebostad på den plats där på senare tid skogsförvaltningen i Hudiksvall hade sin skogsförmansbostad inrymd. Men den omtalade sk herrgården står sedan många år som bostadshus vid Storgatan i staden. En bidragande orsak att denna, och flera andra småsågar i trakten, anlades var vid denna tid en uppblomstrande trävarurörelse. Men som synes varade inte detta uppsving så lång tid. Inte heller denna såg varade så länge, den brann ned strax före sekelskiftet, varför man numera endast kan iakttaga svaga lämningar efter grundstenar och rester av ribbkajen nere vid sjöstranden.

En annan industri uppstod några år senare då ett tegelbruk anlades på samma plats, men inte heller detta vart så långlivat eftersom leran snart tog slut och måste av den orsaken slås igen år 1916 för att strax därefter rivas. Konsuln och trävaruhandlaren Erik Lindberg Hudiksvall var störste intressenten i denna senare industri.

Ett annat mindre uppmärksammat projekt som närmast betraktades som ett rent fiasko företogs under det första världskrigets dagar av ett konsortium bestående av några stadsbor som bildade ett företag för isleveranser till Tyskland. En motordriven transportör byggdes över Bastberget ifrån Bastsjön till Lingarviken där en stor islada byggdes som lagerhus samt en stor lastbrygga. Men någon lysande affär blev det tydligen icke för

resultatet av det hela blev endast en levererad båtlast. Endast några borrhål i berget minner idag om detta projekt.

Då den omnämnda sågverksrörelsen verksamhet inträffade under min moders ungdom kunde hon berätta från den tiden hur arbetarna där sökte sig till byn för att delta i de danser som anordnades i någon loge. Ibland kunde det då hända att nöjet övergick till bråk och osämja pojkarna emellan för konkurrensen om flickorna var, nog då som det i alla tider alltid varit, hård och då kunde det hända att snusdosan eller något annat tillhygge satt löst.

Vad beträffar nöjen var de förr icke som nu så avancerade och kostnadskrävande, utan då fick ungdomarna själva på bästa sätt skapa möjligheter härtill. Sålunda byggde vi pojkar en dansbana på byallmanningen helt ovetande av gubbarna i byn, men roligt hade vi och framför allt billigt blev det.

N.T.O. logen i Lingarö bildades på 1930-talet och ordenshuset som stod en bit norr om Skålbövägskälet byggdes samtidigt men det ödelades av brand efter några år. I samband med detta nedlades också logen.

Till följd av den vid denna tid begynnande förändringen inom arbetslivets struktur, letade sig ungdomarna ut ur byarna till arbetslivet, så även här. Den forna bysammanhållningen bröts och blev aldrig vad den varit.

I Lingarö fanns också en tid på 1800-talet en skarpskytteförening med en egen skjutbana som lär ha varit belägen vid en plats söder om Kroppe som benämnes Rönningen. Storskytten Erik Sandin, fader till den förutnämde Edvin Sandin, höll nog säkert i trådarna i denna verksamhet.

För att ännu engång poängtera att byn Lingarö är en gammal anrik plats befolkad sedan urminnes tider, vill jag här berätta vad min mormor Margareta Johansdotter förtäljde för oss barn på potatislandet 1919 där vi hittade stora klumpar järnslag i jorden och frågade henne vad det var. Mormor sade då att här har en smed bott under digerdödens dagar på 1300-talet. Han blev den ende överlevande i byn vid den hemiska pesten. Detta är, sade hon, en sann berättelse som har gått från generation till generation genom tidernas lopp.

Till sist skall jag, så gott det går, försöka lämna några dat om mina förfäder. På min moders sida är detta, vad jag kunnat inhämta: Det äldsta för mig kända som berört min släkt är då bonden på

Nygården Jon Grelsson född 1667, död 1737, som år 1686 gifte sig med grannens Anders Paderssons dotter Margareta Andersdotter bördig av Rogstadeus släkten som utgått från Sylta by i Rogsta där stamfadern bonden Erik Pålsson levde omkring 1560. Margareta och Jon Grelssons son Päder Jonson blev ägare till Nygården. Han var född 1706 död 1742 och gift med en dotter till Erik Germund ifrån Östby i Rogsta. Päder Jonson hade en broder som blev båtsman i Tuna och en syster Brita som blev gift med bonden Lars Padersson i Hållsta Tuna socken. Nästa ägare av gården blev Päder Jonsons son Erik Persson född 1730 död 1809 som i sin tur efterträddes av sonen Johan Ersson född 1781 död 1858. Han delade hemmanet med sin broder Per Ersson 1810 varvid fastighetsbeteckningen därefter för Nygården blev Lingarö nr.s. 2 och för den andra delen (Kroppe) Lingarö nr. 2. Jon Erssons dotter Margareta Johansdotter och hennes man Lars Larsson ifrån Skogsta nr. 2 övertog hemmanet efter hennes fader medan brodern Erik Johansson gifte sig till gården Hallsta nr. 4, vilket hemman sedermera utflyttades till Hallstabys ägor Lövänge. Margareta och Lars hade tillsammans 2 söner och 4 döttrar. En av sönerna Johan Larsson övertog nu gården tillsammans med sin maka Brita född Molarin. Den sista äbon på hemmanet Nygården var en av deras söner Erik Larsson född 1904. En av döttrarna till Margareta och Lars Larsson var min moder Julia född 1877 gift med min fader Johannes Johansson född 1872 på Innegården i Östanbräck, son till Jonas Johansson och hustru Klara Ersdotter. Också denna gård en gammal släktgård med anor från 1600-talet. En syster till min fader, Magdalena Mårtensson Västerrå, uppnådde den aktningsvärda åldern av nära 102 år, som mig veterligt torde vara den högst uppnådda inom vår församling i modern tid.

Vill härmed avsluta med en ödmjuk vädjan om förståelse att om allt inte skulle riktigt stämma eller om något viktigt uteslutits i mina dessa minnesanteckningar ifrån min hemby Lingarö.

Östra Tullgatan 24, Hudiksvall, den 7 april 1979

Elov Johansson